MİLLİ MÜCADELE'DEN CUMHURİYETE SALİHA TOMRİS GÜNBAY (1902-1971)**Cemile TEKİN*****Özet**

Osmanlı Devleti'nin zayıflamasının en önemli sebeplerinden birinin eğitim olduğu görülmüş; bu sahada XIX. yüzyıldan sonra XX. yüzyıl başlarına kadar bir dizi yenilikler gerçekleştirilmiştir. Ancak devletin I. Dünya Savaşı sonunda fiilen sona ermesi ve Milli Mücadele'nin başlamasıyla birlikte eğitim işleri savaş koşulları altında devam etmiş; yurttan düşmanın atılması ve 23 Nisan 1920'de TBMM'nin açılmasıyla Türk toplumunun siyasi, sosyal, hukuki ve ekonomik yapısını değiştirecek inkılap hareketlerine eğitim ve kültür alanları da dâhil olunmuş; böylece Türkiye Cumhuriyeti'ni çağdaş uygarlık seviyesinin üzerine çıkaracak, yeni nesillerin daha millî ve laik bir eğitim almalarını sağlayacak bir sistem ortaya konmuştur. İşte bu çalışmada, 1915-1916 eğitim-öğretim yılında Konya'da açılan Dârü'l-Muallimât/Kız Öğretmen Okulunun ilk mezunlardan Konyalı kadın öğretmenlerinden Saliha Tomris Hanım'ın Milli Mücadele yıllarında Isparta'da başlayan görevinin Cumhuriyet kurulduktan sonra Konya'da devam etmesi incelenecek; Atatürkçü ve inkılapçılığı öne çıkan bir kadın öğretmen olarak onun eğitime katkıları vurgulanacaktır.

Anahtar Kelimeler: Saliha Tomris Günbay, eğitim, Atatürk, Milli Mücadele.

FROM NATINAL STRUGGLE TO REPUBLIC SALİHA TOMRİS GÜNBAY (1902-1971)**Abstract**

One of the most important reasons for the weakening of the Ottoman Empire was education; From the 19th century to the early 20th century a number of innovations were mad efor this subject. However, with the end of the state at the end of World War I and the start of the National Struggle, the educational activities continued under the conditions of war; with the expulsion of the enemy from the country and the proclamation of Atatürk as the Republic of Turkey on 29 October 1923, educational and cultural fields were included in the revolutions that would change the political, social, legal and economic structure of Turkish society; so will remove the Republic of Turkey on the level of contemporary civilization, it demonstrated a system that allows them to take more national and secular education of the new generations. In this study, Saliha Tomris Hanım, one of the first graduates of Konya female teachers, who started the Dârü'l-Muallimât / Girls Teacher School in Konya in 1915-1916 academic year, started her duty in Isparta during the National Struggle and continued in Konya after the establishment of the Republic. It will be examined; her contributions to education will be emphasized as a woman teacher who is a Kemalist and reformist.

Key Words: Saliha Tomris Gunbay, Education, Atatürk, National struggle.

* Dr. Öğr. Üyesi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi Tarih Bölümü, cemileh@hotmail.com ORCID:0000-0003-2694-3296

Giriş

Osmanlı Devleti'nin zayıflamasının en önemli sebeplerinden birisi eğitim ve öğretimdeki ehliyetsizliktir. Kuruluş ve yükselme dönemlerinde oluşturulan eğitim düzeninin yıllar geçtikçe geliştirilmesi politik ve askeri muvaffakiyetleri destekleyen önemli bir sebep olmuştur. Devletin güçlü döneminde izlenen bu eğitim politikaları varlığını sürdürmesini sağlamıştır. Yalnız yükselme döneminin sonlarına doğru Batının birçok sahada olduğu gibi bilim-teknik ve eğitimde aldığı olumlu sonuç ve gelişmelerin izlenmemesi; eğitimin yetenekli olmayan insanların hâkimiyetinde devam etmesi, Osmanlı eğitim düzeninin çağın ihtiyaçlarından yoksun kalmasına sebep olmuştur. Her ne kadar XVIII. yüzyılın sonlarından başlamak üzere eğitimde Batı usulü değişiklikler yapılmaya çalışılsa da bu çabalar çiftli bir eğitim düzeninin ortaya çıkması ile sonuçlanmıştır. Bu yüzden Osmanlı Devleti dağılıncaya kadar gerçek anlamda ne Doğulu ne de Batılı bir devlet olabilmiştir. Eğitimde yakalanamayan millî ve modern düzey yanında, I. Dünya Savaşı ve Millî Mücadele döneminde genel bütçenin önemli bir kısmının savunma masraflarına harcanmasına sebep olurken bu ortam eğitim düzenini iyice zayıflatmıştır.

Osmanlı Devleti'nde Tanzimat Fermanı (1839) ile birlikte ilköğretim zorunlu hâle getirilmişse de, çağdaş eğitim ve öğretime ancak 1856 Islahat Fermanı'ndan sonra 1857'de Maarif-i Umûmiye Nezâreti'nin kurulması ile başlanabilmiştir.¹

Uzun müddet dinî kurallara dayalı öğretim yapan medreselerin yanında, Batı modeline uygun genel kültür ve meslek okullarının açılmaya başlandığı bir döneme rastlaması açısından XIX. yüzyılın ikinci yarısının Türk eğitim tarihinde önemli bir yeri vardır. Çünkü 1857'de Maarif Nezareti kurulmuş²; bundan sonra ülkedeki eğitim müesseselerinin işleyiş sistemini sağlayan kanun, yönetmelik ve programların önemli bir bölümü bu dönemde hazırlanarak yürürlüğe konmuştur.³ Birçok modern okul gibi Darülmuallimat/Kız Öğretmen Okulları da bu dönemde açılmıştır.

Osmanlı toplumunda, özellikle XVIII. yüzyıldan sonra zaman ilerledikçe güçlenen Avrupa karşısında geri kalmanın sebebi olarak nüfusun yarısını oluşturan kadının eğitimsizliği görülmüş, onların da erkekler gibi okullarda okutulmaları istenmiştir.⁴ Bu tepkiler kısa sürede etkisini göstermiş, bazı aydın insanlar kızların eğitimi konusunda birtakım örnekler geliştirmişlerdir. Kızların okutulması için modern bir okul açılması fikrini 1850'de ilk defa ileri süren Darü'l-Muallimin-i Rüşdî'nin kurucusu Kemal Efendi'dir. O, başlangıçta düşüncesini pratikte hayata geçirmede başarılı olamamış, ama mücadelesinden vazgeçmeyerek 1858'de Osmanlı Devleti'nin ilk İnas Rüştîyesi'ni kurmuştur.⁵

¹ İsmail Çıpan, "Konya Kız Öğretmen Okulu", (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi), Konya 1998, s. 3.

² Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, VI, Ankara 1976, s. 125.

³ Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1985'e)*, Ankara 1985, s. 134-149.

⁴ Geniş bilgi için bk. Emel Doğramacı, *Türkiye'de Kadın Hakları*, Ankara 1982.

⁵ Hasan Ali Koçer, *Türkiye'de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişmesi (1773-1923)*, İstanbul 1970, s. 111-112.

Kız Rüştîyeleri'ne o dönemlerde ders verecek kadın öğretmen bulunamadığı için buralardaki eğitim ve öğretim işleri yaşlı ve düzgün ahlaklı erkek öğretmenlere verilmiş, bu durum kız öğretmen okuluna olan ihtiyacı bir kat daha artırmıştır.⁶

Kızların eğitim alanındaki eksikliğini gidermek için 1869'da yeni bir düzenlemeye gidilmiş; Maarif-i Umûmiye Nizamnâmesi'ne “*kız mekâtib-i sıbyânîye ve rüştiyesine muallimler yetiştirmek üzere Der-saâdetde bir Dârü'l-Muallimât tesis olunup, sıbyân ve rüşdiye namıyla iki şubeye, her şube dahi biri İslam ve diğeri sunûf-ı gayr-i müslime mekâtib-i rüşdiyesi için yetiştirilecek muallimlere mahsus olmak üzere ikişer daireye taksim kılınacaktır*” maddesi konmuştur.⁷

Maarif-i Umûmiye Nizamnâmesi ile kız ilkokulları ve kız rüştiyelerine kadın öğretmen yetiştirilmesi için bir Darülmuallimat açılmasına karar verilmiş; bundan kısa bir süre sonra 26 Nisan 1870 tarihinde Ayasofya civarında bir ahşap konakta devrin Maarif Nazırı Saffet Paşa'nın hazır bulunduğu bir merasimle Osmanlı Devleti'nin ilk Darülmuallimatı açılmıştır.⁸

II. Meşruiyet Dönemi'nde, 23 Eylül 1913 yılında kabul edilen Tedrisât-ı İptidaiye Kanûn-ı Muvakkati ile ilköğretimin zorunlu ve ücretsiz olduğu hükme bağlanmış⁹; bunun sonucu olarak da İstanbul dışındaki bazı vilayetlerde Darülmuallimat/Kız Öğretmen okullarının açılmasına karar verilmiştir.¹⁰ Bunlardan Edirne, Bursa ve İzmir Darülmuallimatları 1914-1915, Konya Darülmuallimatı ise bunların hemen arkasından 1915-1916 eğitim-öğretim yılında açılmıştır.¹¹

Konya Darülmuallimatı ilk açıldığında sadece sekiz öğrencinin kayıt yaptırdığına bakılırsa bu sırada eğitim kurumuna Konyalılar'ın fazla ilgi gösterdiği söylenemez.

Konya'da 1915'te açılan Darülmuallimat/Kız Öğretmen Okulu'na ilk kayıt yaptıran ve 1919-1920 yılında burayı bitiren sekiz öğrenciden biri inceleme konusu olan Saliha Tomris Hanım'dır.

İyi bir eğitim aldığı kültürel faaliyetlerinden anlaşılan Saliha Tomris, Konya yerel gazeteleri okurları için millî edebiyat akımı içinde iyi bilinen bir yazar ve şairdir. O, Konya'da çeşitli okullarda sınıf öğretmenliği yapmış; böylece teorik bilgilerini pratikte de uygulama imkânı bulmuştur.

Bu çalışmada Konya'da daha çok edebi yönü ile tanınan Saliha Tomris Günbay, eğitimci yönünden hareketle, öğretmenlik mesleğine bakışına ve öğretmenlik mesleği hakkındaki görüşlerinin neler olduğuna birinci ve ikinci dereceden önem arz eden kaynaklardan yararlanarak değinilmeye çalışılmıştır.

⁶ Osman Ergin, *Türkiye Maarif Tarihi*, II, İstanbul 1977, s. 668.

⁷ *Maarif-i Umumiye Nizamnâmesi*, İstanbul 1292, s. 23.

⁸ Akyüz, *a.g.e.*, s. 154.

⁹ “Geçici” olmasına rağmen Cumhuriyet döneminde de birçok maddeleri yürürlükte kalan bu Kanun, okulların örgütsel yapısı bakımından önemli değişiklikler getirerek o zamana kadar iptidai ve rüştiye adlarıyla mevcut olan okullar birleştirilmiş ve mekâtib-i ibtidaiye-i umumiye adını almıştır.

¹⁰ Akyüz, *a.g.e.*, s. 243-260.

¹¹ Hasan Ali Yücel, *Türkiye'de Orta Öğretim*, Ankara 1994, s. 523-560.

Bu çalışmada kullanılan kaynaklar genelde dönemin Konya yerel basınına dayanılmaktadır. Saliha Tomris Günbay'ın özlük dosyası görev yaptığı okullarda, Konya Milli Eğitim Müdürlüğünde ve Milli Eğitim Bakanlığında bulunmamaktadır. Diğer taraftan kızına ve torununa ulaşıldığı halde zamanları ve verecekleri herhangi bir bilgi olmadığı için hakkında sözlü bilgi alınamamıştır. Bu yüzden biyografisi yerel gazetelerdeki haberlere dayanılarak incelenmiştir. Onun eğitime yönelik görüşleri ile edebî yönü, yerel gazetelerde değişik zamanlarda çıkan yazılarına dayanılarak ortaya konmaya çalışılmıştır.

1. Saliha Tomris Günbay'ın Özgeçmişi

Saliha Tomris Hanım 1318/1902'de Konya'da doğdu. Babası “Kara İmam” lakaplı Mehmet Efendi, 1934'te Şensoy soyadını almıştır. Soyadı kullanılmadan önceki dönemin geleneğine uygun olarak, babasının adıyla birlikte “Saliha Mehmet” olarak kayıtlarda yer almıştır. İlköğrenimini Konya'da İttihat ve Terakki Mektebi'nde yapmış;¹² 1915'te açılan Konya Darülmuallimat/Kız Öğretmen Okulu'na kaydolmuştur. 1919-1920 eğitim-öğretim yılında buradan ilk defa mezun olan sekiz öğrenciden biridir.¹³

Saliha Tomris Hanım, Konya Darülmuallimatı'nı bitirdikten sonra 1336/1920 yılında Millî Mücadele başladığı sırada Isparta Şehit Muhtar Bey İnas Mektebi'ne 600 kuruş maaşla atandı. 1339/1923'te maaşı 700 kuruş, 1341/1925'de 1000 kuruşa yükseldi. Bu durumda onun Millî Mücadele Döneminde görev yapan kadın öğretmenlerden biri olma vasfına sahip olduğu söylenebilir.

Cumhuriyet'in ilanı sırasında (1923) Isparta'dan ayrılan ve Iğın'a gelen Saliha Tomris, bir süre burada öğretmenlik yaptıktan sonra Konya şehir merkezine geldi. Altunçeşme ve Konya Gazi Mustafa Kemal ilkokullarında uzun yıllar görevlerde bulundu.¹⁴ Burada binlerce öğrenci yetiştirdi.

2. Ailesi

Uzun yıllar Konya'da Gazi Mustafa Kemal İlkokulu müdürlüğü yapan Sabit Günbay¹⁵ ile evli, iki çocuk annesi olan Tomris Hanım, ünlü opera ve sinema sanatçısı Altan Günbay'ın (ö. 2014) da annesidir. Bir şiirindeki ithafına göre Tomris Günbay'ın Ülkü isminde bir de kızı vardır.¹⁶

¹² Ali Işık, “Günbay, Saliha Tomris”, *Konya Ansiklopedisi*, IV, Konya 2012, s. 45.

¹³ Konyalı gazeteci Mahmut Sural: “Saliha Tomris, zeki dinamik ve ateşli genç bir kız öğretmendi. Babalık gazetelerinde yazdığı hikâyeleri, Mahmut Şevket Paşa ve Akif Paşa ilkokullarındaki kız arkadaşlarına yazdığı pusulaları benimle gönderirdi. Kumköprü'de bağları vardı. Tatil günlerinde çarşaf giyer, peçe tutar beni de yanına alır bağa giderdik. Bana diyorum ki bu Saliha Hoca hanımın bir sevgi belirtisi idi. Ben de onu pek sever sayardım. Ancak Saliha Hoca hanımla aramız bazen pek iyi gitmezdi. Bana da kızdığı zaman ‘ulan postacı yine ne halt ettin?’ diye sorguya çekerdi. İşte o zaman korkardım.”

¹⁴ Bu öğrencilerin isimleri: Kazime Tefvik Müfide Ahmet, Saadet Salim, Şahver Ziya, Tahire Sıtkı (Yarkın), İsmet Pertev, Remziye İsmail ve Saliha Mehmet (Günbay) Hanım'dır. Bk. Ahmet Çelik, “Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Konya Öğretmenleri”, (Yayınlanmamış Eser), Konya 2019, s. 410.

¹⁵ Işık, *a.g.m.*, s. 45; Sabit Günbay, Isparta'nın Böcüoğulları sülalesindendir. Konya Erkek Muallim Mektebi'nden mezun oldu. *Selçuk* gazetesinde eğitimle ilgili yazılar yazdı. “Böcüoğlu” imzasıyla yazıları yayımlandı.

¹⁶ Telefonda görüştüğüm Ülkü Hanım, İstanbul'da yaşamaktadır.

Çağdaş eğitim yanlısı olmasına rağmen Tomris Hanım, oğlu Altan'ın konservatuarda tahsil yapmasına karşı çıkmış; bu konuda eleştiri almıştır. Gazeteci Funda Akosman Erman, *Önce Vatan Gazetesi*'nde Tomris'in oğlu Altan Günbay ile yaptığı bir röportajda Tomris Hanım'ın kendi çocuklarını yetiştirdiği tarzla ilgili şu cümlelere yer vermektedir: “Ben küçükken konservatuarın keman bölümüne girdim. Annem, çok ileri görüşlü bir bayandı. İlk gazeteyi çıkaran, ilk şapka giyen, ilk Konya milletvekili adayı olmasına rağmen beni konservatuara göndermek istemedi ve ‘çalgıcı mı olacaksın’ dedi. Yıllarca keman dersi almıştım. O gün onu dinleyip, konservatuara gitmekten vazgeçtim. Ankara Gazi Lisesi’nden mezun olduktan sonra tıbbiyeye kayıt olacakken fikrimi değiştirip, konservatuarın opera bölümüne gidip kayıt oldum. Bunu anneme söylediğimde annem, “Çalgıcı olacaktın, şimdi oyuncu olacaksın”¹⁷ diyerek opera bölümüne gitmesini onaylamadığına işaret etmiştir.

Oğlunun ifadesine göre annesi Tomris Hanım'ın kendi anlayışına göre hedefinin büyük olduğu anlaşılmaktadır. İnsanları eğlendirecek değil, topluma faydalı olacak bir mesleğe oğlunu yönlendirmeye çalışmıştır.

3. Hastalığı ve Vefatı

Genç yaşta sağlık problemleri yaşamaya başlayan Saliha Tomris Hanım, Haziran 1949 yılında ani olarak rahatsızlandı, Konya Asker Hastanesi Röntgen Uzmanı Dr. Bn. Hıfzı Ertan, Üroloji Uzmanı Operatör Cahit Ulukök onu tedavi ettiler. Bu iki doktora minnet ve şükranlarını *Yeni Konya* gazetesinin aracılığıyla Gazi İlkokulu Başöğretmeni olan eşi Sabit Günbay ulaştırmıştır.¹⁸

Saliha Tomris Hanım (Fotoğraf 1), emekli olunca İstanbul'a yerleşmiş; bu dönemde çok sık olarak hastalanmış; 3 Ağustos 1971'de vefat etmiştir. *Yeni Konya* gazetesi vefatını okuyucularına şöyle duyurmuştur:

“Tomris Hoca Hanım vefat etti. Gazi Mustafa Kemal İlkokulu emekli başöğretmeni Sabit Günbay'ın hanımı, Kara İmam Mehmet Şensoy'un kızı Tomris Günbay, dün saat dokuzda İstanbul'da yattığı hastanede vefat etmiştir. Cenazesi bu gün şehrimize getirilerek Sultan Selim camiinde öğle namazını müteakip kılınacak namazdan sonra Üçler Mezarlığı'ndaki makberesine defnedilecektir. Günbay ailesinin acılarını paylaşır, ölüye tanrıdan rahmet, kederli aileye, yakınlarına başsağlığı dileriz.”¹⁹

Konya sevgisi, İstanbul'da da devam eden Tomris Hanım'ın herhalde vasiyeti üzerine ölümünden sonra bu kentte defnedilmiş; cenazesi bir gün sonra Konya'ya getirilerek 03/08/1971'de Üçler Kabristanı'nda toprağa verilmiştir (Fotoğraf 2).

¹⁷ <https://www.oncevatan.com.tr/devlet-sanatcisi-devlet-opera-sanatcisi-altan-gunbay-makale,27041.html>

¹⁸ *Yeni Konya*, 27 Haziran 1949, s. 2.

¹⁹ *Yeni Konya*, 4 Ağustos 1971.

Çağdaş olduğu kadar gelenekçi de olduğu anlaşılan Tomris için eşi Sabit Günbay, dinî vecibeleri yerine getirmiş; 2 Ağustos 1972 tarihinde *Yeni Konya* gazetesinde rahmetli Tomris Günbay'ın ruhuna mevlit okutmak üzere Konya'ya geldiğini haber vermiştir.²⁰

Ölümünün ikinci yıldönümünde 3 Ağustos 1973 tarihinde Üçler Kabristanı'nda saat 18.00'da öğrencileri, arkadaşları ve akrabaları tarafından anılacağı 2 Ağustos 1973 tarihinde *Yeni Konya* gazetesinde ilan edilmiştir.²¹

Sevenleri onun vefatının ikinci yılında mezarı başında toplanmış; arkadaşı emekli öğretmen İsmet Ceylani onun hakkında şu şiiri yazmıştır:

MEZARININ BAŞINDA

*"Tomris, aç ela gözlerini de bak!
Nasıl oluyor hasretinle yanıp kavrulmak!
Yüreğimde çöl ıssızlığı,
Gözümde okyanuslar,
Aramızda geçit vermeyen dağlar...
Ayı bir kandil gibi tutup elimde,
Ararım seni karanlıklar içinde,
Bir ses ver...
Ne olur? 'Burdayım' deyiver,*

*Gül, şen kahkahalarınla bir kere,
Kabrinde baş koyduğun yere,
Uzat da birleşsin ellerimiz,
Dinsin sonsuz kederlerimiz...
Tomris, yüreğim yana yana
Dinle 'Fatıha' okuyorum sana
Sadece doğmak ve ölmektir,
Hayat!.."*²²

4. Öğretmen Olarak Özellikleri

Osmanlı döneminde, Konya'da dindar bir çevrede yaşayan ancak çağdaş anlamda eğitim alarak öğretmen olan Saliha Tomris Hanım, pedagojik formasyon kurallarına uygun bir şekilde sınıfta öğrencilerine anlayabilecekleri şekilde ders verir, bunun için anlattıkları ilgiyle dinlenirdi. Öğrencisi Mahmut Sural, onun bu yönünü şöyle anlatır: *"Talebeleri tarafından çok sevilir, dersleri derin bir alâka ve hayranlıkla dinlenilirdi. Bilgisi ve kavrayışı geniş, öğretimi kuvvetli idi. Onda derin bir ihtisas, vasî bir sür'at-ı intikal,*

²⁰ *Yeni Konya*, 3 Ağustos 1972, s. 4.

²¹ *Yeni Konya*, 2 Ağustos 1973.

²² *Yeni Konya*, 2 Ağustos 1973.

anladığını ve bildiğini karşısındakine istediği tarzda söylemeğe müsait bir sühûlet-i beyan vardı.”²³ Öğrencisi, tahsil hayatında en büyük rehberi olduğunu söylediği hocasına hayranıdır. Bunu şöyle ifade eder: *“Sohbeti hoş, ahlâkı temiz ve seciyesi sağlam, hatipliği kuvvetli, sesi ahenkli, anlatışı açık ve sıcaktır. Bulunduğu her yerde saygı ve sevgi uyandırır. Herkese iyi muamele eder. Okuttuğu derse hâkimdir.”²⁴*

Tomris, eğitime dair bilgilerini okul dışında da yayar, bunun için Konya gazetelerinde eğitime yönelik yazılar kaleme alırdı. Tomris, çocukları ahlaklı yetiştirmek için neler yapılabileceği konusunda *Selçuk* gazetesinde “Eğitimsel Araştırmalar” kısmında “Ahlaka Dair” başlıklı bir yazısında çocukların ahlakına ilişkin şöyle der: *“Bence ahlak tarih kadar asildir: O yılların değil yüzyılların besleyip büyüüttüğü, bin emek ve sanatla geliştirdiği ölçülmez bir kıymettir. Ahlak yeniden kurulamaz. O dünü olmayan bir türedi kılığında ortaya çıkarılamaz. Ecdadımızın birçok deneme ve şartlar içinde koydukları bazı kaide ve görenekler vardır ki, onları bugün de dünkü gibi aynı titizlikle kabul etmeye mecburuz. En iyi ahlak, sahibini en çok mesut edenidir.”²⁵*

Tomris Hanım, çocukta her şeyden önce duygulu bir vicdan uyandırılması ve başkasına yardım etme arzusunun ateşlendirilmesi gerektiği görüşündedir. Bu bağlamda aynı yazısında şöyle der: *“Yardım yapmasını bilen kötülük işleyemez. Çocuklarımızın bugün yaşadığını, yarın yaşayacağını düşünerek o yolda yetiştirmek gerekir. Çocuğun hiçbir zaman dünün adamı olamayacağı hatırdan çıkarılmamalıdır.”*

Tomris öğretmen, doğanın çocuğun eğitiminde önemli bir yere sahip olduğunu, bunun için öğrencilerin doğa ile daha küçük yaştan itibaren iç içe yaşamaları gerektiğini savunur. Bunun için çocukların sınıflarda hapsedercesine tutulmalarının hatalı olduğuna vurgu yapar; *çocuğu sınıflardan alıp tabiatın ve hayatın içine atmalıyız. O tabiat sarayının içinde büyümeli ve her çeşit ihtiyaçla karşı karşıya bulunmalıdır. Yoksa kitapların kuru bilgileriyle, hocaların dar görüş çerçevelerine sıkıştırılan çocuk kılık değiştiren soytarı haline gelir. Hocanın zengin bilgi ve ateşin ülküsü içinde bile olsa çocuğu teşhir ederek ona istediği karakteri vermeye hakkı yoktur. Bunun için çocuğun terbiyesini eline alanların kendi tavır ve hareketlerine itina etmeleri çok elzemdir.”²⁶*

Tomris, çocuğa korkuya dayalı terbiye vermenin sakıncalı olduğunu inanır. Bu konuya ilişkin şöyle der: *“Çocuk hatasından dolayı vereceğimiz cezanın şiddetinden korkmamalıdır. Çünkü bu gibiler korkunun üzerlerinden kalktığını hissettiği zaman müthiş bir haydut kesilebilir.”* Uygulanan şiddetten ancak şiddet yaratılacağına vurgu yapıldıktan sonra makalenin bitiş cümlesinde esas yapılması gerekene şöyle vurgu yapar: *“Bunun için çocuk kuvvetli bir imanla istikbalden ümitvar olursa hayatı ve insanları sevecek ve dürüst olmaya çalışacaktır.”*

²³ Mahmut Sural, “Her Yönüyle Konya”, *Yeni Konya*, 29 Temmuz 1975, s. 3.

²⁴ Aynı yer.

²⁵ *Selçuk* Gazetesi, 21 Şubat 1947.

²⁶ Aynı yer.

Tomris Hanım'ın kaleme aldığı eğitime yönelik araştırmalarının konuları çok dikkat çekici olup eğitimcilerin bunlar üzerinde durması gerekmektedir. Çünkü her öğretmen aynı zamanda pedagoğdur, okulda öğrenciye dışarıda birlikte yaşadığı topluma en iyi örnektir. Malum bugün kreş döneminden itibaren eğitimini bitirinceye kadar çocuklar öğretmenin elindedir. Bu durumda öğretmenin yapacağı şey, elinde yetiştirdiği her öğrencisinin hayat çizgisini çizen kişi olmalıdır.²⁷

Sınavların öğrenciyi bezdirdiği görüşünde olan Tomris, bu durumun öğrenciyi, öğretmeni ve ebeveyni derinden etkilediğine vurgu yaptıktan sonra, buna çare bulunmasına yönelik “Bütünleme derdi” başlıklı yazısında şöyle der: “*Anneler yana yakıla anlatıyorlar. Çocuklar için gezmeyi, eğlenceyi terk ettim. Gece gündüz evde baş uçlarında bekledim. Tek derslerine çalışınlar diye. Fakat ne yazık ki yine dersten ikmale kaldılar. Babalar hırçın ve asabi bir yıl içinde yapılan okul masrafının büyüklüğünü anlatıyorlar. Buna mukabil çocuğum sınıf geçmediğini, ikmale kaldığını ve hususi dersler uğruna sarf edilen para yüzünden mahvolduğunu söylüyor. Çocuklar da öyle keder içinde bütün sene çalıştığı halde neden muvaffak olmadığına şaşıyor. Öğretmenler hepsinden üstün bir teessür içinde. Bütün gayret ve ihtimama rağmen öğrencilerin yetişmediğini söylüyor ve tembellikten, haylazlıktan şikâyet ediyorlar ve koca yaz tatili ders süresinden daha yorucu, üzücü bir hal almış oluyor.*”²⁸

Tomris Hanım, yukardaki makalesinde, bütünleme sınavına kalmış öğrencilerin yeni yıldaki derslere başlarken geçseler de geçmeseler de yorgun bir beyinle gireceklerini, oysa memleketin sıhhatli ve şen çocuklara ihtiyacı olduğunu dile getirmiştir. Bu büyük sorunu anne babalar, öğretmenler ve çocuklar kafa kafaya vererek düşünseler de şu çekmekte oldukları üzüntülerin gelecek yıllarda tekrar etmemesi için ders süresi esnasında muvaffak olmanın yollarını bulsalar isabetli olacaktır.

Öğretmenlerin öğrencilere hak ettiği notu vermesinin olumlu etkisinin olduğuna, bunun için öğrenciye düşük not verilmesinin yanlışlığına aynı makalede vurgu yapan Tomris Hanım: “*Öğretmen kuvvetlendirsin diye çocuğun haklı notunu kırarsa, o gonca vatandaş ki. Onlar her şeyi sezerler inkisara uğrarlar.*” demektedir.

Tomris Hanım, öğretmenlerin öğretim faaliyetinde başarılı olabilmeleri için mutlaka Psikoloji ilminin verileri hakkında da bilgi sahibi olmalarını şart olarak görmüştür. Ona göre bir öğretmenin Psikoloji bilmesi, o öğretmenin Psikoloji bilmeyen bir öğretmenden değişik açılardan daha avantajlı olmasına yol açar. Psikoloji, öğretmene bilgisini tatbik edeceği sahayı daha iyi tanımasına fırsat verir, öğretmenin özgüveninin daha da artmasını sağlar ve öğretmenin ilmî açıdan gelişiminin önünü açar.²⁹

²⁷ Mustafa Şanal, *Türkiye’de Öğretmen Okullarında Okutulan Meslek Dersi Kitaplarının Pedagojik Açısından Değerlendirilmesi (1848–1918)*, (Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara 2002, s. 45.

²⁸ *Selçuk Gazetesi*, 5 Eylül 1947.

²⁹ Şanal, *a.g.e.*, s. 43.

Saliha Tomris, hem kendisi çalışmakta hem de başında bulunduğu öğretmenleri araştırmaya her fırsatta teşvik etmektedir. Devrin sosyal ve siyasi anlayışı gereği, çalışmalar sadece sınıftaki eğitim-öğretime yönelik değildir. İnkılapları destekleyici çok yönlü çalışmaların da yapılması gerekmektedir. Bu konuda o, Konya okullarında üstüne düşeni yapmıştır. Kadın olarak şapka inkılabı ile alakası olmadığı halde 1925'te, harf inkılabında ise 1928'de faal rol oynamış; bu konularda birçok konferans vermiş; toplumu, yeni devrimleri benimsemiş biri olarak yeni rejimle barıştırmaya çalışmıştır.³⁰

5. Edebî Kişiliği

Yazıp yayınladığı makalelerinden iyi bir eğitim aldığı anlaşılan Saliha Tomris Hanım'ın, ilk yazı ve şiirleri Konya'da çıkan *Babalık* gazetesinde yayımlandı. Osmanlı Türkçesi ile *Babalık*'ta çıkan hikâyeleri şunlardır:

Nimetin Ölümü (30 Mayıs 1927); *Yengem* (9 Haziran 1927); *Aşk ve Vicdan*; *İzzet-i Nefs*, (11 Temmuz 1927); *Annemin Avukatı* (14 Temmuz 1927); *Ana ve Baba Kalbi* (1 Ağustos 1927); *Hain Evlat* (1 Kanunevvel 1927); *İntikam* (4 Teşrinievvel 1927); *Piyango Bileti* (1 Teşrinisani 1927).

Tomris Hanım daha sonra Konya'da *Ekekon*, *Selçuk* ve *Yeni Konya* gazetelerinde mesleki, ahlaki ve sosyal içerikli yazılar ve şiirler yazdı. Ayrıca Adana'da *Yeni Adana*, *Türk Sözü* gazetelerinde hikâye ve şiirler yayımladı.³¹ Konya'nın yerel gazetesi olan *Selçuk* gazetesinde çıkan makale, hikâye ve şiirleri de şunlardır:

Şiirleri:

Konya (9 Şubat 1946); *Ayşecik Gelin Oldu* (20 Mart 1946); *Yurdum* (30 Mart 1946); *Bu Ülke* (17 Nisan 1946); *23 Nisan* (24 Nisan 1946); *Selçuk*, (11 Mayıs 1946); *Istırabım Var* (1 Haziran 1946); *Unuttum Ben Sevmeyi* (15 Haziran 1946); *Hatice Ninenin Derdi* (13 Temmuz 1946); *Mehmetçik Evlendi*, (24 Ağustos 1946); *Sana*, (4 Aralık 1946); *Atamız Ölüyor mü?* (9 Kasım 1946); *Onlara* (14 Aralık 1946); *Aşkım*, (28 Aralık 1946); *Kızım Ülküye Öğütlerim* (11 Ocak 1947); *Hayat* (14 Şubat 1947); *Bu Kadın Kim* (4 Mart 1947); *Olaylar* (1 Nisan 1947);

Hikâyeleri:

Konyalı (21 Eylül 1946); *Eve Dönüş* (23 Kasım 1946); *Nedamet* (11 Aralık 1946); *Bir Yılbaşı Gecesinde* (4 Ocak 1947); *Süt Tenceresi* (5 Ağustos 1947); *Bir Balo Gecesi* (27 Nisan 1948).

Makaleleri:

Ahlaka Dair Makale (21 Şubat 1947); *Ahlak eğitimi* (11 Nisan 1947); *Bütünleme Derdi* (5 Eylül 1947);

Tomris, kaleme aldığı *Eve Dönüş* hikâyesinde bir genç kızın çalıştığı iş yerinde küçük memur olarak şefi tarafından işittiği azarları anlatıyor ve kızın hasta annesi ve okuyan küçük kardeşine bakmak zorunda olduğu için tüm söylenenlere katlanmaya mecbur kaldığını vurguluyor. Fakat genç kızın göreve başlamasının

³⁰ *Yeni Konya*, 16 Nisan 1954, s. 1-2.

³¹ *Selçuk*, 10 Eylül 1948.

üzerinden henüz üç ay geçtiği halde aynı yerde çalışan bir genç erkekten gelen evlenme teklifini kabul ederek mutlu bir yuva kurduğunu şöyle ifade eder: “*Evlendiler ve şimdi mini mini evinin mütevazı sedirinde kocasını beklerken o günlük ev işlerinde bir eksiklik olup olmadığını düşünüyor. Ona güzel bir süveter örüyordu.*”³² Tomris’in yazdığı hikâyenin konusu çok dikkat çekicidir. Anlaşıyor ki kadınların iş hayatında her dönemde belli olumsuzluklarla karşılaştığını, ve kadının mesleğini seçerken bunları düşünmesi gerektiğini, ayrıca ailenin değerinin büyük olduğunu, kadın için her şeyden önce evliliğin önemli olduğunu anlatmaya çalışmaktadır.

Tomris Hanım, Cumhuriyet kurulduktan sonra yaygınlaşan Anadolu milliyetçiliğini savunan aydınlardandı. *Selçuk* gazetesinde yayımladığı “*Bu Ülke*” başlıklı şiirindeki “*Bu diyarın malıdır/ Öz Türk, medeniyeti/ şaheserler yaratan/Şanlı Selçuk devleti.*”³³ beytinden Osmanlı Devleti’ni değil Anadolu’da kurulan Selçuklu Devleti’ni Türk devleti olarak kabul ettiği görülmektedir. Aynı şiirdeki diğer bir beyitte: “*Her köy bir okul ister/Her okul bir kanattır/Bilgisiz sanat olmaz/Türkü, kültür yaşatır.*”³⁴ ifadesiyle Selçuklu dönemindeki Türk kültür anlayışının devam ettirilmesinin ancak eğitimle mümkün olduğunu söylemek istemektedir.³⁵

Tomris, “*Selçuk*” şiirinde Selçuklulara karşı saygı ve sevgisini şöyle ifade eder: “*Kaynağı Konya olan/Beş kıtaya ün salan/Selçuk eserlerinin/En haşmetli bir devrin/Canlı bir sembolüsün/Duyulan gümrah sesin/Vakarla yükseliyor.*”³⁶

Eğitim dönemi ile öğretmenlik yıllarının büyük çoğunu Konya’da geçiren Tomris Hanım, Konya sevdalıları biriydi. Bunun için Konya’ya yönelik duygularını yazdığı şiirlerde dile getirmiş, bunları gazetelerde yayımlamıştır. Bunlardan “*Konyam*” adlı şiiri *Yeni Konya*’da 2 Ağustos 1973’te yayımlamıştır. Şiirde, Konya’yı gerçekten çok sevdiğini şu beytinde ifade eder:

*Her şey güzeldir burada her renkli ve sıcak,
Konya sükûn arayan gönüllere bir kucak.*³⁷

Tomris’in Konya’da dünyaya gelip tüm eğitimini gördükten sonra ilk görevi Millî Mücadele Dönemi’nde Konya dışında, Isparta’da yaptığı halde Konya’ya dönmesi ve emekli oluncaya kadar burada

³² *Selçuk*, 23 Kasım 1946.

³³ *Selçuk*, 17 Nisan 1946.

³⁴ Aynı yer.

³⁵ Tomris’in sadece Selçuklu Devleti’ni Türk olarak görmesi tartışılabilir. Osmanlılar da Oğuzların Kayı boyundandır. Anadolu Selçuklu Devleti’nin yıkılacağı anlaşıncı III. Alaeddin Keykubat, Osman Gazi’yi bir devlet kurmak için görevlendirmiş; Konya’dan bir grup Ahi, Şeyh Edebali başkanlığında, Osman’a devlet kurmasında yardım etmek için Söğüt’e göndermiştir. (Yusuf Küçükdağ, “Osmanlı Devleti’nin Kuruluşunda Etkin Rol Oynayan Konyalı İlim, Fikir ve Devlet Adamları”, *Yeni İpek Yolu Konya Ticaret Odası Dergisi*, Konya Kitabı V, Özel Sayı (2002), s. 187-206. Bu durumda Osmanlılar, Selçukluların devamı durumunda idi.

³⁶ *Selçuk*, 11 Mayıs 1946.

³⁷ *Yeni Konya*, 2 Ağustos 1973.

kalması, ardından İstanbul'a gidip yerleşse de na'sının doğum yeri Konya'da gömülmesi tam bir Konya aşığı olduğunu göstermektedir.

6. Siyasi görüşleri ve bu konudaki faaliyetleri

Türkiye'de Milli Mücadele'den sonra, 1950'ye kadar Tek Parti dönemi yaşanmış; bu sırada Türk siyasi yapısına hâkim olan CHP hemen her aydının partisi olmuştur.³⁸ Tomris Hanım da Konya'nın önde gelen öğretmenlerinden biri olarak CHP'nin resmen kayıtlı üyesiydi. Başarılı meslek hayatından başka yerel gazetelerde eğitime yönelik yazıları çıkıyor; inkılapların halka benimsetilmesi için konferanslar veriyordu. Kültürel faaliyetleri sayesinde herkes onu tanıdığı için seçileceği ümidiyle CHP'den iki kez bağımsız milletvekilliğine adaylığını koymuştur. İlk adaylığı 1946, ikincisi 1954 genel seçimlerindedir.³⁹ Bu seçime adaylığını koyanlar, *Ekekon* gazetesinde "Konya Merkez Kazası Cumhuriyet Halk Partisi ikinci seçmen namzetleri" başlıklı yazıda verilmiş; Tomris Günbay'ın Konya'da CHP'ye kayıtlı bulunduğu yer olarak 21. mıntıka Sarnıç Mescidi gösterilmiştir.⁴⁰

Tomris Hanım, CHP'li olmasına karşın 1954 yılında yapılan genel seçimde bağımsız adaylığını koyduğunda yazarı bulunduğu *Yeni Konya* gazetesinde bu konu hakkında haber çıkmış; verilen özgeçmişinde şapka ve harf inkılaplarının benimsenmesinde faal rol oynadığına ve konferanslar verdiğine vurgu yapılmıştır.⁴¹ O'nun, inkılapçı kişiliğiyle Konyalılardan oy alacağını düşünerek bağımsız aday olduğu anlaşılmaktadır.

Sonuç

Halide Edip'in Türk okuru için millî edebiyat akımı içinde iyi bilinen bir yazar ve Türk Kurtuluş Savaşı'nın Halide Onbaşısı olduğu gibi Saliha Tomris Hanım, Milli Mücadele'de Isparta'da Cumhuriyet döneminde ise Konya'da aynı zamanda eğitimci kişiliği ile de dikkatleri üzerine çeken bir edebiyatçıdır. 1915-1916 eğitim-öğretim yılında Konya'da açılan Dârülmuaallimât/Kız Öğretmen Okulu'nda okumuş ve buradan 1920'de mezun olmuş ilk öğrencilerden birisidir. 1920'de Isparta'ya öğretmen olarak atanmış; Cumhuriyet'in ilanından sonra Isparta'dan Konya'ya gelmiş, bu kentte öğretmenlik yapmaya başlamıştır. Bu sırada Konya yerel basınında değişik konularda yazılar yazmış; edebi konuların yanı sıra eğitimsel meseleleri de kaleme almıştır.

Saliha Tomris'in eğitimsel meselelere yönelik ileri sürmüş olduğu fikirlerin bir kısmının günümüz eğitim düşüncesinde artık yerinin olmadığı kolaylıkla söylenebilir. Yalnız öğretmenlerin eğitim-öğretim sürecinde öğrencileri her yönüyle tanımaya çalışmalarını gerekli görmesi, öğretmenlerin öğretim sürecinde

³⁸ Ahmet N. Yücekök, *Siyaset Sosyoloji Açısından Türkiye'de Parlamantonun Evrimi*, Ankara 1983, s. 111-115; Ömer Akdağ, *Tek Partili Dönemde Konya'da 1935 Genel Seçimi*, Konya 2018, s. 11-12.

³⁹ *Selçuk Gazetesi*, 10 Temmuz 1946.

⁴⁰ *Ekekon*, 6 Şubat 1943.

⁴¹ *Yeni Konya*, 16 Nisan 1954, s. 1-2.

başarılı olabilmesi için Psikoloji ilminin icaplarına sahip olmalarını koşul olarak kabul etmesi gibi düşünceleri bugünlerde de genel geçerliliğini muhafaza eden düşünceler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Saliha Tomris'in muhafazakâr bir şehir olarak Konya'da yeni açılmış Kız Öğretmen Okulundan mezuniyeti, önce Milli Mücadele Döneminde I, Cumhuriyet kurulduktan sonra ise, Isparta'da görev yapması, Konya'da ilk kadın öğretmen olması, ardından Atatürk'ün gerçekleştirdiği inkılapların benimsenmesinde rol alması, Konya basınında yazılar yazması ve siyasetle ilgilenmesi, onun gerçek bir Atatürkçü ve inkılapçı olduğunu göstermektedir.

KAYNAKÇA

Kitap ve makaleler

AKDAĞ, Ömer, *Tek Partili Dönemde Konya'da 1935 Genel Seçimi*, Konya 2018.

AKYÜZ, Yahya, *Türk Eğitim Tarihi (Başlangıçtan 1985'e)*, Ankara 1985.

ÇELİK, Ahmet, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Konya Öğretmenleri*, (Yayınlanmamış Eser),

ÇIPAN, İsmail, *Konya Kız Öğretmen Okulu*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Konya 1998.

DOĞRAMACI, Emel, *Türkiye'de Kadın Hakları*, Ankara 1982.

ERGİN, Osman, *Türkiye Maarif Tarihi*, II, İstanbul 1977.

IŞIK, Ali, "Günbay, Saliha Tomris", IV, *Konya Ansiklopedisi*, Konya 2012, s. 45.

KARAL, Enver Ziya, *Osmanlı Tarihi*, VI, Ankara 1976.

KOÇER, Hasan Ali, *Türkiye'de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişmesi (1773-1923)*, İstanbul 1970.

KÜÇÜKDAĞ, Yusuf, "Osmanlı Devleti'nin Kuruluşunda Etkin Rol Oynayan Konyalı İlim, Fikir ve Devlet Adamları", *Yeni İpek Yolu Konya Ticaret Odası Dergisi*, Konya Kitabı V, Özel Sayı (2002), s. 187-206

Maarif-i Umumiye Nizamnamesi, İstanbul 1292.

MUMCU, Ahmet, *Tarih Açısından Türk Devriminin Temelleri ve Gelişimi*, İstanbul 1984.

ÖNDER, Mehmet, *Konya Maarifi Tarihi*, Konya 1952.

SUNAR, Mahmut, "Her Yönüyle Konya", *Yeni Konya*, 29 Temmuz 1975, s. 3.

ŞANAL, Mustafa, *Türkiye'de Öğretmen Okullarında Okutulan Meslek Dersi Kitaplarının Pedagogik Açından Değerlendirilmesi (1848-1918)*, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara 2002.

YÜCEKÖK, Ahmet N, *Siyaset Sosyoloji Açısından Türkiye’de Parlamentonun Evrimi*, Ankara 1983.

YÜCEL, Hasan Ali, *Türkiye’de Orta Öğretim*, Ankara 1994.

Süreli Yayınlar

Babalık, 30 Mayıs 1927; 9 Haziran 1927; 11 Temmuz 1927; 14 Temmuz 1927; 1 Ağustos 1927; 1 Kanunevvel 1927; 4 Teşrinievvel 1927; 1 Teşrinisani 1927.

Ekekon, 6 Şubat 1943.

Selçuk, 9 Şubat 1946; 17 Nisan 1946; 11 Mayıs 1946; 10 Temmuz 1946; 23 Kasım 1946.

21 Şubat 1947; 1 Nisan 1947; 11 Nisan 1947; 5 Eylül 1947; 10 Eylül 1948.

Yeni Konya, 16 Nisan 1954; 4 Ağustos 1971; 3 Ağustos 1972; 2 Ağustos 1973; 24-30 Temmuz 1975; 27 Haziran 1949

İnternet sayfaları

<https://www.oncevatan.com.tr/devlet-sanatcisi-devlet-opera-sanatcisi-altan-gunbay-makale,27041.html>

Foroğraf 1; Tomris Günbay, emekliliğinden önce.

Fotoğraf 2; Tomris Gnbay'ın mezar ktabesi.